

مطالعه برنامه‌های آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی برای بازنگری برنامه درسی دانشگاه علامه طباطبائی در مقطع کارشناسی^۱

علی جلالی دیزجی^۲

تاریخ پذیرش: ۹۳/۲/۱۵

تاریخ وصول: ۹۲/۶/۱۰

چکیده

آموزش دانشگاهی از الزامات رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی برای تربیت نیروی انسانی ماهر مراکز اطلاع‌رسانی است. تحقیق حاضر در پی مطالعه برنامه درسی رشته برای بازنگری و تغییر در دروس تخصصی اجباری و اختیاری برنامه آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی در دوره کارشناسی است. مطالعه به روش اسنادی و توصیفی با مطالعه و مشاهده منابع، اسناد و مدارک و مطالعه تطبیقی انجام شده است. جامعه آماری پژوهش را برنامه آموزشی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی، اسناد و مدارک مربوط به برنامه‌های کارشناسی دانشگاه‌های ایران، انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، و مقالات و برنامه‌های آموزشی گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های خارج تشکیل می‌دهند. نتایج نشان می‌دهند برنامه‌های آموزشی رشته برای هم‌سویی با تحولات اجتماعی و فناوری و ارتقاء مهارت نیروی انسانی در جهان و ایران مورد تجدید نظر قرار گرفته‌اند. دانشگاه‌های فردوسی مشهد، تهران، شهید چمران اهواز و الزهرا تغییراتی را در برنامه‌های آموزشی به صورت غیرمتمرکز اعمال کرده‌اند، بین سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۹ تفاوتی بین برنامه آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی با دانشگاه‌های مذکور مشاهده می‌شود و برنامه آموزشی جدید از اول سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ در آن اجرا شده است. برنامه دانشگاه تگزاس شمالی و کاتولیک آمریکا با ۵۷ واحد کمترین مقدار و دانشگاه هاوایی با ۱۲۶ واحد بیش‌ترین مقدار واحد درسی را دارند اما جمع واحدهای دروس برنامه ایران ۸۰ است و تفاوت ناشی از سیاست متفاوت و انعطاف برنامه دانشگاه‌ها مشتق از نیازسنجی آن‌هاست. بیش‌ترین فراوانی و پراکندگی دروس دانشگاه‌های خارج با ۱۱ مورد و رتبه ۱ متعلق به درس مقدمه‌ای بر خدمات مرجع و اطلاع‌رسانی و کمترین فراوانی با ۱ مورد و رتبه هشتم به طور مشترک متعلق به دروس آشنایی با فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات،

۱. این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی مورد حمایت دانشگاه علامه طباطبائی می‌باشد.

۲. استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی. dizaji@yahoo.com

آموزش سواد فناوری اطلاعات، ارزیابی محتوایی پایگاه داده‌ها، اصول کار مرجع و مهارت‌های ارتباطی، امنیت داده‌ها، بازاریابی و اقتصاد اطلاعات، طراحی واژگان، مدیریت حفاظت و نگهداری، مقدمه‌ای بر علوم شناختی، مقدمه‌ای بر منابع و فناوری‌های چندرسانه‌ای، و مقدمه‌ای بر مدیریت آرشیو است. جمع تعداد دروس پیشنهادی تخصصی اجباری ۴۱ و تخصصی اختیاری ۷ و جمع واحدها ۱۲۱ بدون احتساب دروس پایه و عمومی است که با فزونی ۳۵ واحد بر برنامه جاری، هماهنگی بین برنامه مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و توزیع دروس گرایش‌ها توصیه شده است.

واژگان کلیدی: برنامه آموزشی، برنامه درسی، کتابداری و اطلاع‌رسانی، بازنگری برنامه آموزشی، دانشگاه علامه طباطبائی، ایران، دانشگاه‌ها.

مقدمه

حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی ماهیتی چند وجهی و میان رشته‌ای دارد که به طور پیوسته از حوزه‌های دیگر دانش بشری تأثیر پذیرفته و متحول می‌شود. نیمه دوم قرن بیستم سرآغاز عصر تفوق فناوری است و این عامل می‌رود تا شکل جدیدی به روابط درونی و برونی محیط اطلاعاتی بدهد. دانیل بل^۱، جامعه‌شناس معروف و فردریک ویلفرد لنکستر^۲ اندیشمند سرشناس حوزه اطلاع‌رسانی معتقدند که در میان متغیرهای گوناگون، متغیر فناوری نقش تعیین‌کننده تری دارد. البته باید اشاره کرد که تولید و مصرف اطلاعات رابطه تنگاتنگی با فرایند تحقیق و توسعه دارد و فناوری به منزله ابزاری در خدمت مدیریت تولید و اقتصاد است (فتاحی، ۱۳۹۰). پیشرفت‌های اخیر در فناوری‌های جدید اطلاعات و ارتباطات، کارکرد درونی همه سازمان‌ها و به تبع آن روند و نوع کار کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی را متحول ساخته است. مهم‌ترین سرمایه هر سازمان، نیروی انسانی شاغل در آن است (قیامی، ۱۳۸۶) و دانش حاصل از آموزش رسمی و غیر رسمی و تجربه حرفه‌ای نیروی انسانی و موضوع مدیریت دانش یکی از مباحث جدید و مورد توجه مدیران و مسئولان سازمان‌هاست. یک نظام آموزشی در صورتی می‌تواند از پویایی لازم و کارآمدی فزونتتری بهره‌بردار که از نقطه نظر تئوریک و

1. Daniel Bell

2. Frederick Wilfred Lancaster

عملی و نیز سازگاری با شرایط محیطی، اجرایی و بازار کار بومی از یک سو و شرایط جهانی از سوی دیگر مورد بازبینی مداوم قرار گیرد.

اکنون که به مدد فناوری‌های نوین، دامنه، سرعت، و تنوع تحولات به طور تصاعدی روبه گسترش است، برای پرورش نیروی انسانی کارآمد برای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی که مسئولیت اصلی فراهم سازی و دسترس پذیری اطلاعات مناسب برای اقشار متفاوت را در کشور بر عهده دارند، آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی نیاز مداوم به بازنگری و تجدید ساختار دارد و لازم است متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی بتوانند در محیط جدید با خلاقیت، نو اندیشی و نوآوری تمام فعالیت‌ها را دوباره تعریف و طراحی کنند (فتاحی، ۱۳۷۹) تا با ایفای نقش ارزنده به نیازهای بازار کار پاسخ مثبت دهند زیرا که نیازهای بازار کار و مهارت‌های صاحبان حرفه تعیین کننده نوع آموزش لازم برای افراد در جامعه است. شورای عالی برنامه ریزی هدف از تدریس دروس کتابداری و اطلاع‌رسانی در سطح کارشناسی را آشنا ساختن دانشجویان با اهمیت نقش کتابخانه‌ها در گسترش فرهنگ و علوم و فنون در جامعه و آماده ساختن آن‌ها جهت کار در انواع مختلف کتابخانه‌ها و ایجاد مهارت‌های لازم در انجام امور تعریف کرده است (وزارت فرهنگ و آموزش عالی، شورای برنامه ریزی، ۱۳۷۵). بنابراین، آموزش نظری دانشجویان رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در صورتی پاسخگوی نیازهای جامعه خواهد بود که هم جهت گیری عمومی نیازهای بالقوه کاربران در داخل کشور را هدف قرار دهد و هم بتواند خود را با پیشرفت‌های نوین برای رقابت در سطح جهانی هماهنگ سازد و با تلفیق مباحث نظری بومی شده با کار عملی، بقا و توسعه رشته را تضمین کند. بر همین اساس عقیده بر آن است که تلفیق علم و عمل عمده‌ترین بخش سرمایه نیروی انسانی است (مهدوی، ۱۳۷۴).

با توجه به گسترش روز افزون اطلاعات و ارائه آن در محمل‌های مختلف که پیوسته در حال تغییر است، ایستایی در برنامه آموزشی و اجرای برنامه ای که متعلق به سالیان پیش است و عدم بازنگری سرفصل دروس منطقی به نظر نمی‌رسد.

در حال حاضر، دانشجویان رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی که با تحولات جدید در فناوری‌ها و افزایش منابع اطلاعاتی در محمل‌های متنوع و روش‌های شناسایی و کاربرد آن‌ها

روبرو هستند، نیازها و انتظارات متفاوتی دارند که برنامه‌ها و سرفصل‌های درسی متناسب با این نیازها و انتظارات، لازمه برنامه آموزشی برای آنهاست و تهیه برنامه‌ای نو برای چنین دانشجویانی در محیطی متغیر به معنی قراردادن مشتری در کانون توجه نظام آموزشی است. البته برنامه‌های آموزشی تنها یکی از عناصر سیستم آموزش عالی است و بدون تغییر در سایر اجزای سیستم، یعنی امکانات آموزشی، منابع اطلاعاتی موجود، رابطه با محیط و بازار کار و عوامل دیگر نمی‌توان به موفقیت و اهداف نظام آموزشی امیدوار بود.

در همین راستا برای رسیدن به اهداف نظام آموزشی که تربیت نیروهای متخصص در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی و همچنین استفاده از این نیروها در انواع مختلف کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، مراکز تولید و انتشار علمی مراکز آموزشی و پژوهشی، و مدیریت اطلاعات و دانش می‌باشد، پژوهش حاضر در صدد مطالعه برنامه آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در سطح دوره کارشناسی براساس وضعیت موجود کشور و نظام آموزشی رشته در خارج از کشور به منظور ارزیابی و بازنگری برنامه آموزشی رشته در دانشگاه علامه طباطبائی است. اجرای پژوهش حاضر می‌تواند محتوای برنامه آموزشی این رشته را با نیازهای روز هماهنگ سازد و پایه‌ای برای استفاده در بازنگری برنامه‌های درسی رشته‌های مشابه باشد.

اهداف پژوهش

مطالعه برنامه درسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی و بازنگری آن در برنامه آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی به منظور دستیابی به اهداف زیر انجام می‌شود:

هدف اول: بررسی وضعیت برنامه درسی دوره کارشناسی موجود به منظور تعیین و اعمال تغییر (حذف و اضافه) در دروس تخصصی اجباری و اختیاری، و پیش‌نیاز هر یک در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی.

هدف دوم: تعیین محتوای درسی و منابع اطلاعاتی مربوط به دروس تخصصی اجباری و اختیاری قابل ارائه در دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی. برای رسیدن به اهداف فوق، این تحقیق به دنبال دستیابی به اهداف فرعی زیر است.

- بررسی برنامه‌های کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های معتبر جهان
- بررسی برنامه‌های کارشناسی گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های ایران به لحاظ تغییرات انجام شده، و میزان انطباق و عدم انطباق
- بررسی وجوه اشتراک و افتراق برنامه‌های کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های ایران
- بررسی وجوه اشتراک و افتراق برنامه‌های کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های ایران و خارج
- پیشنهاد انجام اصلاحات و بازنگری ضروری در برنامه کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی

پرسش‌های تحقیق

پژوهش حاضر در صدد پاسخگویی به پرسش‌های زیر است:

- ۱- آیا برنامه کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دست اجرا در گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی با برنامه‌های آموزشی سایر دانشگاه‌های ایران مطابقت دارد؟
- ۲- آیا برنامه کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دست اجرا در گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی با برنامه‌های آموزشی سایر دانشگاه‌های جهان مطابقت دارد؟
- ۳- چه تفاوت‌های اساسی در بین برنامه‌های آموزشی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی با برنامه‌های آموزشی سایر دانشگاه‌های جهان وجود دارد؟
- ۴- برای روزآمد کردن برنامه آموزشی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی چه تغییراتی باید انجام گیرد؟
- ۵- محتوای درسی و منابع اطلاعاتی دروس تخصصی اجباری و اختیاری قابل ارائه در دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی چیست؟

روش تحقیق

روش تحقیق مطالعه حاضر روش اسنادی از نوع توصیفی به شیوه مطالعه و مشاهده اسناد و مدارک و مطالعه تطبیقی است و روند مطالعه به شیوه زیر صورت گرفته و اطلاعات لازم گردآوری شده است:

برای رسیدن به هدف اول یعنی بررسی وضعیت برنامه موجود و تعیین دروس تخصصی اجباری و اختیاری، تعداد واحدهای مورد نیاز هر یک و پیش نیازهای هر کدام، برنامه دوره کارشناسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی بررسی شده، و بررسی مبتنی به مباحث مطرح شده در کمیته آموزش انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران و بازنگری برنامه‌های درسی سایر دانشگاه‌ها بوده است.

برای رسیدن به هدف دوم، یعنی تعیین محتوای درسی و منابع اطلاعاتی مربوط به دروس تخصصی اجباری و اختیاری شامل نام درس، تعداد واحد، نوع واحد، پیش نیاز، هدف کلی، رئوس مطالب، و منابع اقدام‌های زیر انجام گرفته است:

۱. جستجوی کتابخانه ای و اینترنتی برای جمع آوری اطلاعات در باره دوره‌های تحصیلی کتابداری و اطلاع‌رسانی از دانشگاه‌های ایران
۲. جستجوی کتابخانه ای و اینترنتی برای جمع آوری اطلاعات در باره دوره‌های تحصیلی کتابداری و اطلاع‌رسانی از دانشگاه‌های معتبر جهان
۳. بررسی نظر سنجی‌ها از اساتید متخصص دانشگاهی، و دانشجویان تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکتری)

۴. بررسی بازنگری در برنامه درسی رشته در دیگر دانشگاه‌های ایران.
- افزون بر این، اطلاعات و داده‌های گردآوری شده از طریق شاخص‌های آمار توصیفی نظیر جدول‌های فراوانی، و رتبه فراوانی توصیف شده‌اند که بر مبنای آن تغییرات لازم در برنامه آموزشی اعمال شده است.

جامعه و نمونه آماری پژوهش

جامعه آماری این پژوهش برنامه آموزشی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی است و در حاشیه آن اسناد مربوط به برنامه‌های درسی دوره کارشناسی دانشگاه‌های

ایران به ویژه گروه‌های آموزشی که نسبت به بازنگری برنامه آموزشی خویش اقدام نموده‌اند، اسناد و مدارک کمیته آموزشی انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران در خصوص تغییر در برنامه آموزشی دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی، اسناد و مدارک مربوط به برنامه‌های آموزشی گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های خارج از کشور جامعه آماری این پژوهش را تشکیل می‌دهند.

برنامه آموزشی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی به عنوان نمونه آماری به طور کامل مورد بررسی قرار گرفته، ولی به دلیل احتمال وجود برنامه‌های آموزشی متعدد، در بخش بررسی برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های جهان برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های انگلیسی زبان معتبر و در دسترس جهان در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی و عناوین مشابه در مقطع کارشناسی (شامل کشورهای آمریکا، کانادا، انگلستان، استرالیا، هند و مالزی از قاره‌های آمریکا، اروپا، آسیا و اقیانوسیه) و کلیه برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های کشور دارای گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی به ویژه آن‌هایی که نسبت به تغییر برنامه اقدام نموده‌اند (دانشگاه‌های تهران، مشهد، اهواز، الزهراء، و شیراز) نمونه آماری این پژوهش را تشکیل می‌دهد. لازم به ذکر است که به دنبال جستجو برای برنامه‌های آموزشی رشته در دانشگاه‌های خارج بر مبنای رویه مذکور بالا، محقق با محدودیت‌هایی روبرو شد به این معنی که بر پایه فهرست بدست آمده برای دانشگاه‌های خارج، به هنگام جستجو برای برنامه آموزشی، دسترسی به برنامه‌های آموزشی و سرفصل‌های درسی تعداد محدودی از دانشگاه‌ها مشتمل بر دانشگاه ایالت سن جوزه آمریکا، دانشگاه تگزاس شمالی، دانشگاه کاتولیک آمریکا، دانشگاه هاوایی از قاره آمریکا و دانشگاه دوبلین از قاره اروپا ممکن شد که اجرای پژوهش به اتکای برنامه‌های درسی این دانشگاه‌ها به ویژه دانشگاه هاوایی به دلیل جامعیت برنامه موجود به منزله نمونه آماری پژوهش انجام یافت.

آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی و تحول برنامه آموزشی

انسان برای دستیابی به شناخت و آگاهی از حقایق و واقعیت‌های جهان هستی و کشف حقیقت پدیده‌ها به روش‌های متفاوتی متوسل شده است. معارف بشر هم ترکیبی از معارف

گوناگون است و به حوزه‌های علمی متفاوتی تجزیه می‌شود. طبعاً این حوزه‌های علمی هم از رشته‌ها و نظام‌های علمی برخوردارند. اما مطالعه، پژوهش و کسب تجربه در رشته‌های علمی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که با ظهور مسأله و مجهولی در ذهن محقق شروع می‌شود و هدف غایی وی دستیابی به معلومات یا قضایای علمی کلی است. در این راستا، آموزش وسیله مهمی برای کسب اصول و مهارت‌های اساسی در مطالعه و پژوهش به منظور توسعه دامنه آگاهی و شناخت انسان در کلیه رشته‌های علوم محسوب می‌شود و با پیچیده تر شدن علوم نیاز بیشتری به آموزش در سطوح مختلف احساس می‌شود.

ظهور فناوری جدید سبب شده از کتابداران تحت عناوین متفاوتی چون متخصصان شبکه، واسطه‌های اطلاعاتی، و طراحان نظام یاد شود. هر کدام از این عناوین بیانگر جنبه‌ای از تخصص اطلاع‌رسانی و نمایانگر دگردیسی چند جانب‌های است که حرفه کتابداری در حال پیمودن آن است. متخصصان کتابداری برای بهره‌گیری زود هنگام از اشکال اطلاعاتی جدید و شبکه‌ها لازم است که آگاهانه و همگام با پیشرفت‌های فناوری اطلاعات پیش روند. متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی برای ادامه حیات در محیط فناورانه و ارائه خدمات بهینه و مؤثر در این محیط باید به دانش و مهارت‌های ویژه‌ای مجهز شوند که در متون مختلف، در قالب واژه‌هایی همچون سواد رایانه‌ای، سواد شبکه‌ای، سواد رسانه‌ای، و به طور کلی سواد اطلاعاتی بیان شده است. آشنایی با فنون استفاده از نرم‌افزارها و سخت‌افزارها، قوانین گزینش و ارزیابی منابع، نظام‌های شبکه‌های اطلاعاتی، توانایی جست‌وجو در شبکه پایگاه‌ها و بانک‌های اطلاعاتی، تسلط بر کار با نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای، توانایی تجزیه و تحلیل مسائل، توانایی انجام پژوهش در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، و توانایی آموزش استفاده‌کنندگان از جمله این دانش‌ها و مهارت‌ها هستند. کسب این مهارت‌ها توسط کتابداران اصولاً قبل از ورود به بازار کار باید صورت گیرد و در طول دوره اشتغال ادامه یابد تا هر چه بهتر بتوانند نقش واسطه‌ای خود را میان منابع اطلاعاتی و کاربران ایفا کنند. این امر تنها از طریق آموزش خویش و به یاری آموزش رسمی امکان‌پذیر است که انجام آن بر عهده نظام آموزشی از طریق برنامه‌های درسی مناسب دانشگاه است تا کتابداران و اطلاع‌رسانان را برای ورود به عرصه اطلاعات آماده سازد (تهوری،

۱۳۸۵). بدین لحاظ آموزش کتابداری باید در جهت ایجاد و پرورش مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های ارتباط بین فردی، مهارت‌های کاوش، دانش موضوعی تخصصی، مهارت‌های تجزیه و تحلیل، مهارت‌های روزآمد فناوری اطلاعات، انعطاف پذیری و آینده‌نگری در دانشجویان کتابداری گام بردارد (علی اکبرزاده، ۱۳۷۷).

از سوی دیگر تحول در فناوری اطلاعات نه تنها دانشکده‌های کتابداری را در جوامع فراصنعتی تحت تأثیر قرار داده، بلکه کشورهای در حال توسعه نیز از این تأثیر مصون نمانده‌اند. برنامه‌های آموزشی دیگر ماهیت ثابتی ندارند، بلکه برای حفظ تعادل با دگرگونی‌های حادث شده به صورت دائم در حال تحول هستند (حیاتی، ۱۳۷۷).

رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی از رشته‌هایی است که به کمک فناوری‌های جدید شاهد تحولات سریع در شیوه‌های آموزش، تولید، اشاعه، دسترسی، جستجو و بازیابی و انتقال اطلاعات بوده است. لذا، برنامه‌های آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی اگرچه سعی کرده است خود را با علوم و فنون جدید هماهنگ نماید ولی نیاز مبرم به بازنگری و تجدید ساختار دارد تا با نیازهای جامعه همخوانی بیشتری داشته باشد (جوکار و حمدی پور، ۱۳۸۰).

در این راستا، گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در سطح جهانی و ایران بازنگری‌هایی در برنامه‌های آموزشی خود انجام داده‌اند. در داخل کشور دانشگاه فردوسی مشهد به بازنگری درس‌های مقطع کارشناسی این رشته پرداخته که این تغییرات از نیمسال اول سال تحصیلی ۸۳ - ۸۲ به اجرا در آمده است. دانشگاه تهران نیز به همین منظور تغییراتی در سرفصل برنامه‌های این رشته در مقطع کارشناسی اعمال کرده است. این تغییرات به نحوی است که برخی درس‌ها تغییر یافته، برخی در هم ادغام شده‌اند و در بعضی شرح درس و منابع درسی مربوط مورد تجدید نظر قرار گرفته است. دانشگاه‌های شهید چمران اهواز و الزهرا در تهران نیز تغییراتی را در برنامه‌های آموزشی خود اعمال کرده‌اند (تهوری، ۱۳۸۵).

گسترش بی رویه رشته و عدم هماهنگی آن با نیازهای جامعه و فقدان امکانات آموزشی و پژوهشی به خصوص ضعف عمده در کارهای عملی به علت فقدان کتابخانه‌های معتبر و برخوردار از امکانات آموزشی و کارگاه‌های آموزشی و فناوری اطلاعاتی، موجب شده است که این رشته به لحاظ کیفی به جایگاه واقعی خویش در کشور دست نیابد و به فقدان یا ضعف

کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی برخوردار از امکانات لازم و نیروی انسانی ماهر و دلسوز منجر شود.

گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی به منظور افزایش کارایی و کیفیت آموزشی تلاش کرده است امکانات و تجهیزات آموزشی و پژوهشی نظیر پایگاه آموزشی، پژوهشی و اطلاع‌رسانی مجهز به منابع چاپی و الکترونیکی و امکانات رایانه ای مورد نیاز را فراهم نماید اما امکانات موجود به لحاظ کمیت و کیفیت در حد انتظارات گروه نبوده است و به لحاظ برنامه آموزشی نیز تلاش متعدّد و طولانی گروه آموزشی برای اصلاح وضعیت موجود جهت روزآمد سازی عناوین و محتوای برنامه‌های درسی بنا به دلایل چندی نتیجه بخش نبوده است. از جمله علل دخیل می‌توان به نبودن مجوز رسمی لازم برای تغییر برنامه درسی در دوره زمانی خاص، عدم توجه به پیشنهادات گروه در این راستا در دوره زمانی که اخذ مجوز تغییر میسر بوده، و نبود و ضعف برنامه مطالعاتی و پژوهشی منسجم در زمینه اصلاح برنامه به لحاظ فترت عمومی پژوهشی دانشگاه اشاره کرد که در مجموع به این نتیجه انجامیده است که تغییرات اساسی در برنامه درسی گروه آموزشی پدید نیاید و به تغییرات محتوایی دروس توسط اعضای هیات علمی اکتفا شود. اگرچه این حرکت توانسته است دانش آموختگان از گروه را در حد مقدور مجهز به دانش روز کند ولی به دلیل این که برخی از گروه‌های آموزشی در سایر دانشگاه‌ها به تغییر عناوین درسی نیز پرداخته‌اند، گروه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی همواره توسط جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور پایین تر از سطح واقع بینانه کمی و کیفی خود مورد ارزیابی قرار گرفته است.

از این رو، برای رسیدن به اهداف دلخواه نظام آموزشی که همانا تربیت نیروهای متخصص در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی و همچنین استفاده از این نیروی انسانی تربیت شده در انواع مختلف کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، مراکز تولید و انتشار سازمان‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی، و مدیریت اطلاعات و دانش می باشد از یک سو، و برطرف ساختن اشکالات آموزشی اشاره شده در سطور فوق و ارتقاء آموزش این رشته از سوی دیگر نیاز به انجام پژوهشی جهت بازنگری برنامه درسی در دانشگاه علامه طباطبائی احساس می‌شد. به همین

منظور پژوهش حاضر در نظر دارد برنامه درسی و آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی را در سطح دوره کارشناسی بر اساس اهداف فرعی مذکور در بخش اهداف پژوهش مورد مطالعه، بازنگری و طراحی مجدد قرار دهد.

امید می‌رود که با اجرای این پژوهش و بر مبنای نتایج و پیشنهادات آن بتوان به تغییر مطالعه شده در برنامه درسی و افزایش کیفیت آموزشی و جایگاه علمی مورد انتظار دست یافت.

پیشینه پژوهش

مطالعات بسیاری در حوزه آموزش و تغییر برنامه آموزشی رشته در داخل و خارج کشور انجام یافته است. دیانی (۱۳۶۲) در نقدی بر برنامه دوره کاردانی کتابداری مشکلات اجرایی نحوه تنظیم برنامه را مشخص می‌کند. وی بر سه نکته تأکید دارد: (۱) اعمال ترتیب ارائه درس‌ها مطابق با ترتیب منطقی مطالب نیست؛ (۲) سر فصل دروس همپوشانی دارند؛ (۳) منابع اعلام شده برای درس‌ها کفایت نمی‌کنند. مورد دوم توجه برنامه ریزان را جلب می‌کند و در اصلاح سرفصل‌ها اعلام می‌شود که استفاده از منابع معرفی شده اختیاری است. نویسنده پیشنهاد می‌کند برخی درس‌ها با هم ادغام شود.

دیانی (۱۳۷۲) در مقاله ای دیگر با عنوان "ارزیابی برنامه‌های درسی رشته کتابداری در سطح کارشناسی" با ارائه شواهد نشان می‌دهد که: (۱) کمیت و کیفیت نیروهای انسانی گروه‌های آموزش کتابداری در مقدار حداقل لازم برای راه اندازی برنامه آموزشی است؛ (۲) تعداد ساعات کارورزی‌ها زیاد است و حق التدریس مناسب آن‌ها پرداخت نمی‌شود و مدرس انگیزه ای برای جدی گرفتن آن‌ها ندارد؛ (۳) بسیاری از گروه‌های آموزشی، کتابخانه و کارگاه مناسب کتابداری ندارند؛ (۴) پنج درس از ۱۹ درس دوره کارشناسی فاقد کتاب درسی مناسب است؛ (۵) گرایش درس‌ها فاقد ارتباط و نظم درونی هستند؛ (۶) محتوای دروس با هدف برنامه، توانایی‌های دانشجویان و امکانات آموزشی همخوانی ندارد و برای بسیاری از این درس‌ها مدرس مناسب وجود ندارد. او بنا بر این استدلال‌ها، پیشنهادهایی برای کاستن از درس‌های

کارورزی، جایگزین کردن درس "روش تحقیق" با "گزارش نویسی"، افزایش درس "پایگاه‌های اطلاعاتی"، ادغام درس "تاریخچه کتابخانه" و "مقدمات کتابداری" در درس "مبانی و تاریخچه اطلاع‌رسانی" و... ارائه کرده است.

حیاتی (۱۳۷۷) در مقاله خود با عنوان "تأثیر فن آوری اطلاعات بر آموزش کتابداری، با توجه به برنامه‌های درسی" پرداخته و هدف از تحقیق خود را پاسخ به این سؤال دانسته: در شرایطی که فناوری اطلاعات به صورت دائم در حال تحول است چگونه می‌توان برنامه‌های آموزشی متناسبی را برای دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی تدوین کرد؟ وی به این نتیجه رسیده که تحول در فناوری اطلاعات نه تنها این دانشکده‌ها را در جوامع فراصنعتی مورد تأثیر قرار داده بلکه کشورهای در حال توسعه نیز از این تأثیر مصون نمانده‌اند. برنامه‌های آموزشی دیگر ماهیت ثابتی ندارند؛ بلکه برای حفظ تعادل با دگرگونی‌های حادث شده به صورت دائم در حال تحول هستند. تدوین برنامه‌های کارآمد، بررسی دقیق اوضاع اجتماعی را طلب می‌کند. هدف برنامه‌های آموزشی تربیت افراد حرفه‌ای است که بتوانند در چنین شرایطی به کار پردازند. دانشکده‌های کتابداری هنوز به وجود دروس اصلی، انتخابی و تخصصی در برنامه‌های آموزشی پای بند هستند. در حالی که دانشگاه‌های آمریکایی و اروپایی دست به دگرگونی‌های سریع و همه‌جانبه زده‌اند، دانشگاه‌های ایرانی علی‌رغم این که به لزوم این دگرگونی‌ها اعتقاد دارند اصلاحات نامتعادلی را در برنامه‌های آموزشی به وجود آورده و می‌آورند.

دیانی (۱۳۷۹) در مقاله دیگری تأثیر فناوری اطلاعات را بر محتوای رشته، دلیل اصلی لزوم تحول بر می‌شمارد و ضرورت این تغییر را ناشی از دو ویژگی ذکر می‌کند:

۱. تغییر در ابزارها و نیاز به هماهنگی با ابزارهای جدید؛

۲. تشدید نیاز به مهارت‌های استفاده از ابزارها؛

وی همچنین با توجه به تحولاتی که فناوری اطلاعات در انجام عملیات کتاب به وجود آورده است، بر توجه به جنبه‌های نظری دروس و کاستن از حجم عملیات دستی تأکید می‌ورزد و سیاهه دروس پیشنهادی خود را ارائه می‌کند.

فتاحی (۱۳۷۹) در تحقیقی با عنوان "الگوی برای بازنگری و تجدید ساختار آموزش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران با توجه به تحولات جدید در محیط اطلاعاتی" به بررسی تحولات به وجود آمده در محیط اطلاعاتی پرداخت و این تحولات را ناشی از تحول در تولید و فراهم آوری، ذخیره و سازماندهی و دسترسی به اطلاعات دانست. وی سپس الگوی نظری برای نوع آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی ارائه کرد که بر تفکر خلاق و تحلیلی در آموزش دروس این رشته مبتنی است. وی نتیجه‌گیری کرد که با توجه به بستر چند رشته‌ای و میان رشته‌ای حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، هرگونه تحول در رشته‌های دیگر، باید تحول در این رشته را به دنبال داشته باشد. همچنین با توجه به تحولات فناوری‌های نوین، بازنگری مداوم در برنامه‌های آموزشی این رشته را ضروری دانست.

جوکار و حمدی پور (۱۳۸۰) در پژوهشی به بررسی نظرات اعضای هیأت علمی و دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و دکتری رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز در باره برنامه درسی آن دوره پرداختند و به این نتیجه رسیدند که ۳۴ درصد از پاسخ‌دهندگان، برنامه درسی این مقطع را در مقایسه با برنامه‌های درسی کشورهای مشابه، ضعیف ارزیابی کرده‌اند و بیش از ۵۲ درصد پاسخگویان اعتقاد داشتند برنامه‌های درسی این دوره کمتر از ۲۵ درصد با فناوری‌های روز هماهنگی دارند. آن‌ها در نتایج تحقیق خود پیشنهادهایی برای حذف، اضافه و ادغام دروس این دوره ارائه کردند. همچنین در این پژوهش بر لزوم تحول در برنامه‌های درسی تأکید شده است.

نوکاریزی (۱۳۸۳) در پژوهشی به بررسی برنامه‌های درسی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در پیش و پس از انقلاب پرداخت. وی از برنامه‌های پیش از انقلاب دو برنامه اجرا شده در دانشگاه‌های تهران و تبریز و از برنامه‌های پس از انقلاب برنامه‌های مصوب سال‌های ۱۳۶۹ و ۱۳۷۵ را مورد بررسی قرار داد. ابتدا دو برنامه پیش از انقلاب با یکدیگر، و سپس هر دو برنامه با برنامه‌های مصوب، از نظر تنوع موضوعی و تغییرات شکل گرفته در برنامه‌های جدید را مقایسه کرد. مقایسه موضوعات درسی دو برنامه پیش از انقلاب ۶۶/۶۷ درصد اشتراک در محتوا را نشان داد. تنوع موضوعی در برنامه‌های مصوب پس از انقلاب کمتر شده و تفاوت‌های آنها با

برنامه‌های پیش از انقلاب، بیش تر در نام درس‌ها و تعداد واحدها، به ویژه تعداد واحدهای عملی است. او به این نتیجه رسید که نه تنها در برنامه‌های مصوب پس از انقلاب درس جدیدی در زمینه اطلاع رسانی و فناوری‌های جدید به برنامه اضافه نشده، بلکه درس "علوم اطلاعات" از برنامه پیش از انقلاب دانشگاه تهران حذف شده است. همین امر در مورد درس "روش تحقیق" نیز صادق است.

در خارج کشور بلکسون همنز^۱ و هایبرد^۲ (۲۰۰۴) در پژوهش خود تحت عنوان "ارزیابی برنامه‌های درسی کتابداری و اطلاع رسانی و زمینه عملی در بخش تجاری" به ارزشیابی برنامه‌های درسی کتابداری و اطلاع رسانی و بخش تجاری این رشته پرداختند. یافته‌ها نشان داد که مهارت‌های مورد نیاز فارغ‌التحصیلان فعلی رشته کتابداری و اطلاع رسانی در بخش تجاری کافی نبوده است. برای برآوردن نیاز بازار کار در بخش پایانی پیشنهاداتی ارائه شد که از جمله آن‌ها می‌توان به تثبیت موقعیت رشته کتابداری و اطلاع رسانی برای دانشجویان به طور مؤثر، تغییر در نگرش نسبت به رشته، نیاز به تجربه عملی بیشتر اشاره کرد.

باستین^۳ و یاکل^۴ (۲۰۰۵) در پژوهشی تحت عنوان "به سوی توسعه برنامه‌های درسی متمرکز و هسته آرشیو در ایالات متحده آمریکا و کانادا" به بررسی و توسعه برنامه‌های درسی آرشیو در مدارس کتابداری و اطلاع رسانی پرداختند. یافته‌ها نشان داد که برنامه‌های متمرکز آموزش آرشیو در مدارس کتابداری و اطلاع رسانی به تاریخچه اداره گروه آموزشی برمی‌گردد. این برنامه‌ها، بر پایه نظریه دانش تخصصی و تئوری سیستماتیک بنا نهاده شده‌اند آنجا که دانش و نظریه‌هایی که مریبان آموزشی و اساتید به عنوان وسیله ابتدایی معرفی آرشیوی است های جدید انتخاب کرده‌اند، یک نقطه اتکای مهم برای "هسته و متمرکز بودن" به حساب می‌آید. همچنین

۱. Blakson. Hemans

۲. Hibberd

۳. Bastian

۴. Yakel

یافته‌ها نشان از داده‌هایی بر روی برنامه‌های آموزشی، درسی، رشته‌ها و سرفصل دروس دارد که از روش تحلیل محتوا برای معرفی رشته آرشیو استفاده شده بود.

جوزنیک^۱ و بادوونیکا^۲ (۲۰۰۶) در پژوهشی تحت عنوان "آینده آموزش علم کتابداری و اطلاع‌رسانی در اتحادیه اروپا" به بررسی و تحلیل تطبیقی برنامه‌های آموزشی علم کتابداری و اطلاع‌رسانی برای اعضای جدید و دیگر کشورهای عضو در اتحادیه اروپا پرداختند. این پژوهش تحلیلی از توسعه مدارس علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایالات و مناطق داوطلب در اتحادیه اروپا تا سال ۲۰۰۴ می‌باشد. همچنین به تغییرات واقعی و بالقوه در سازماندهی مخصوصا تغییر در برنامه‌های درسی پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد که تاریخچه طولانی آموزش سنتی کتابداری در این مدارس، مانع بزرگی برای تطبیق برنامه‌های آموزشی با استانداردهای سیاسی و حرفه‌ای نبوده است. مدارس کتابداری و اطلاع‌رسانی برنامه‌های آموزشی خود را در جهت مدارس کتابداری و اطلاع‌رسانی مدرن به طور کلی تغییر داده‌اند. همچنین رئوس مطالب آموزش عالی را با توجه به بیانیه بولونیا پذیرفته‌اند.

میسینگام^۳ (۲۰۰۶) در پژوهشی تحت عنوان "مهارت‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی برای حرفه‌های قرن بیست و یکم" به بررسی مهارت‌های مورد نیاز رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در قرن بیست و یکم پرداخت. هدف از این پژوهش ارائه مهارت‌های مورد نیاز حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌باشد که این مهارت‌ها باید توسط اساتید و همچنین در محل کار آموزش داده شوند. یافته‌ها نشان داد که چهار مهارت کلیدی ذیل مورد نیاز است تا حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی به عنوان یک حرفه جذاب و مورد پسند محسوب شود.

۱- سازماندهی، بازیابی و اشاعه اطلاعات (بالا رفتن از انبوهی از اطلاعات)

۲- ارائه اطلاعات در محیط الکترونیکی و دیجیتالی (جهش از محیط سنتی به

دیجیتال)

۱. Juznic

۲. Badovinca

۳. Missingham

۳- جهت دادن فعالیت‌ها به سمت نیازهای کاربران بدون اینکه به کتابدار نیازی

باشد

۴- بالا بردن تحمل و صبر و بردباری کتابداران در محیط کار.

ولر^۱ و هایدرا^۲ (۲۰۰۶) در پژوهش خود تحت عنوان "از اینجا به کجا می‌رویم؟ نظری در مورد آینده کتابداری و اطلاع‌رسانی به عنوان یک رشته علمی دانشگاهی در انگلستان" به بررسی جایگاه رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در انگلستان پرداختند. بر اساس نظر نویسندگان مقاله، جایگاه رشته با عدم پیوستگی و نیاز به مطابقت با تحقیقات دانشگاهی جهت آموزش حرفه ای متخصصان و صاحبان حرفه و گسستگی بین حرفه اطلاع‌رسانی و تحقیقات اطلاع‌رسانی مواجه است. یافته‌ها نشان داد که نقش تحقیقات دانشگاهی کتابداری و اطلاع‌رسانی جهت شکل‌گیری نظریه و تئوری باید بیشتر تقویت شود و این نقش در برنامه‌های درسی رشته باید منعکس شود.

اوچولا^۳ و بوتما^۴ (۲۰۰۷) در پژوهشی تحت عنوان "گرایش‌ها، چالش‌ها و فرصت‌های آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در آفریقای جنوبی و شرقی" به بررسی وضعیت برنامه‌های آموزشی و چالش‌های موجود در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی با توجه به پیشرفت جهانی این رشته پرداختند. یافته‌ها نشان داد که مدارس کتابداری و اطلاع‌رسانی کم و بیش برنامه‌های درسی و تحصیلی خود را مورد بازنگری قرار داده‌اند تا فاصله خود را با پیشرفت‌های جهانی آموزش و اطلاعات حفظ کنند. کیفیت برنامه‌های آموزشی جدید، تخصص‌های لازم برای آیندگان را فراهم کرده است. بسیاری از دانشکده‌ها نام خود را تغییر داده‌اند و بسیاری از گروه‌های آموزشی برنامه‌های خویش را در دانشگاه خود مورد بازنگری قرار داده‌اند. واضح

۱. Weller

۲. Haider

۳. Ocholla

۴. Bothma

است که مدارس کتابداری و اطلاع‌رسانی به طور جدی با تغییر محیط اطلاعاتی مواجه هستند و برنامه‌ها، نام و همترازی مؤسسه خود را تطبیق و وفق داده‌اند تا این تغییرات را منعکس کنند.

عبداللهی^۱، کجبرگ^۲ و ویرکوس^۳ (۲۰۰۷) در پژوهشی به "بین‌المللی کردن آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در اروپا و آمریکای شمالی" پرداختند. هدف از این پژوهش تأکید به اهمیت بین‌المللی و فرصت‌های بین‌فرهنگی انجام یافته به عنوان اجزاء ضروری در آموزش و تعلیم حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌باشد. یافته‌ها نشان داد که نوعی ترکیب و همگرایی از ساختار دانش برای عناوینی به منظور بین‌المللی کردن به طور عام و در بخش آموزش عالی به طور خاص به وجود آمده است. همچنین یافته‌ها چشم‌اندازی اجمالی از فعالیت‌های چند جانبه بین‌المللی کردن اتفاق افتاده در آموزش رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی را ارائه کرد. نظرات و پیشنهادات ارائه شده هم کمک می‌کند که مدارس کتابداری و اطلاع‌رسانی بدانند که چگونه در مقابل افزایش چالش‌های جهانی پاسخگو باشند و درک کنند که چگونه می‌توانند برنامه‌های آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی را توسعه دهند و کلاس‌هایی را برگزار کنند تا در حوزه‌ها و گرایش‌ها واقعا بین‌المللی باشند.

وایجتونگ^۴ (۲۰۰۸) در پژوهش خود به "ارزشیابی انتقادی از راهبرد توسعه برنامه‌های درسی برنامه‌های آموزشی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در سریلانکا" پرداخت. هدف از این پژوهش، تحلیل جامع و ارزیابی انتقادی از توسعه برنامه‌های درسی و آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در سریلانکا می‌باشد. نتایج پژوهش نشان داد که شش موضوع مهم و اصلی در برنامه‌های آموزشی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی آموخته می‌شود. به نظر وی اغلب برنامه‌ها دانش و معلومات کلی در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی فراهم می‌کنند اما فرصتی برای تخصص‌گرایی وجود ندارد. برنامه‌های درسی در سطوح پایین ارائه می‌شود و مرکز ملی

۱. Abdullahi

۲. Kajberg

۳. Virkus

۴. Wijetunge

واحدی در کتابداری و اطلاع‌رسانی وجود ندارد تا تمام برنامه‌ها را به طور منسجم و در موضوعات و محتوای درسی مناسب در سطوح مختلف ارائه دهد. همچنین یافته‌ها نشان داد که با توجه به راهبرد توسعه برنامه‌های درسی، اغلب مدارک دوره تحصیلی جامع و کامل نیست و توسعه برنامه‌های درسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی سریلانکا از هیچ کدام از مدل‌های توسعه برنامه‌های درسی رسمی استفاده نمی‌کند. بررسی‌ها از گروه‌های توسعه برنامه‌های درسی هم نشان داد که اغلب اعضای گروه در طراحی برنامه‌های درسی آموزش نمی‌بینند.

یافته‌های پژوهش

در این تحقیق پنج پرسش مطرح و بررسی شد که به ترتیب یافته‌های حاصل از تحقیق پرداخته می‌شود.

پرسش ۱: آیا برنامه کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دست اجرا در گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی با برنامه‌های آموزشی سایر دانشگاه‌های ایران مطابقت دارد؟

پاسخ به پرسش اول پژوهش بر پایه جستجو برای برنامه آموزشی مورد اجرا در مقطع کارشناسی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی و سایر گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های ایران فراهم آمده است. چنان که پیشینه‌های پژوهش نشان می‌دهد دانشگاه فردوسی مشهد به بازنگری درس‌های مقطع کارشناسی این رشته پرداخته است که این تغییرات از نیمسال اول سال تحصیلی ۱۳۸۲ - ۱۳۸۳ به اجرا در آمده است. دانشگاه تهران نیز به همین منظور تغییراتی در سرفصل برنامه‌های این رشته در مقطع کارشناسی اعمال کرده است. این تغییرات به نحوی است که برخی درس‌ها تغییر یافته، برخی در هم ادغام شده‌اند و در بعضی شرح درس و منابع درسی مربوط مورد تجدید نظر قرار گرفته است. دانشگاه‌های شهید چمران اهواز و الزهرا در تهران نیز تغییراتی را در برنامه‌های آموزشی خود اعمال کرده‌اند (تهوری، ۱۳۸۵). این تغییر برنامه‌ها عموماً به دلیل مجوز وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به دانشگاه‌های تابعه و مجری برنامه برای اعمال تغییر محدود در برنامه‌های درسی در حد ۲۰٪ بنا

به نظر و اختیار دانشگاه‌ها اتفاق افتاده است و به مفهوم برنامه ریزی غیرمتمرکز دانشگاه‌هاست. اما به رغم پیشنهادهای مکرر گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی، تا نیمسال اوّل سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ یعنی ابلاغ مدیر کل دفتر گسترش و برنامه ریزی آموزش عالی در باره اجرای برنامه آموزشی جدید کارشناسی مصوب در تاریخ ۱۳۸۸/۳/۳۱ انجام تغییر در برنامه ممکن نشد. تغییرات مورد اشاره در برنامه‌های درسی یک بازنگری جامع و کامل و هماهنگ در سطح دانشگاه‌های کشور نبود و تفاوت‌هایی به لحاظ عناوین و محتوای درسی وجود داشت که با ماهیت نظام آموزش عالی ایران که نظامی یکپارچه در برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های کشور است، مطابقت نداشت و نوعی حرکت برای حل مسئله بازنگری برنامه‌های درسی و اعطای مقطعی استقلال نسبی به دانشگاه‌ها در این زمینه بوده است. اما در کنار این موضوع، پیگیری جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی اعم از مراکز آموزشی، مراکز اطلاع‌رسانی، و انجمن‌های حرفه‌ای رشته در کشور برای برآورد نیازهای موجود در سطح کشور و متناسب با وضعیت فناوری در جهان، تلاش‌هایی در انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، دانشگاه شهید چمران اهواز و دانشگاه فردوسی مشهد در هماهنگی با وزارت علوم، تحقیقات و فناوری صورت گرفت که حاصل همه این فعالیت‌ها و مشارکت‌ها تدوین و ابلاغ برنامه جدید در سال ۱۳۸۸ در سطح کشور بود که موجب یکدستی و هماهنگی در اجرای برنامه در دانشگاه‌ها شد و هم از این رو از سال ۱۳۸۸ به بعد برنامه گروه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی هم بر همین مبنا اجرا گردید. بنابراین، بین سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۹ تفاوتی بین برنامه آموزشی رشته در دانشگاه علامه طباطبائی با برخی از دانشگاه‌ها همانند دانشگاه تهران، الزهرا، فردوسی مشهد، و شهید چمران اهواز مشاهده می‌شود.

پرسش ۲: آیا برنامه کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دست اجرا در گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی با برنامه‌های آموزشی سایر دانشگاه‌های جهان مطابقت دارد؟

پرسش ۳: چه تفاوت‌های اساسی در بین برنامه‌های آموزشی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی با برنامه‌های آموزشی سایر دانشگاه‌های جهان وجود دارد؟

پرسش ۴: برای روزآمد کردن برنامه آموزشی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی چه تغییراتی باید انجام گیرد؟

در پاسخ به پرسش دوم تا چهارم پژوهش، یافته‌های حاصل از جستجو برای برنامه‌های درسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های برگزیده خارج از کشور در قالب پنج‌جدول به منظور توصیف، مقایسه و مقدار مطابقت و تفاوت با برنامه مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نیز تغییرات لازم برای روزآمد سازی برنامه تنظیم گردید. جدول‌های شماره ۱ تا ۵ به ترتیب وضعیت دروس برنامه درسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه ایالت سن جوزه امریکا، دانشگاه تگزاس شمالی، دانشگاه دبلین، دانشگاه کاتولیک آمریکا، و دانشگاه هاواییرا ارائه می‌کند، دو جدول ۶ و ۷ به ترتیب وضعیت دروس تخصصی اجباری و دروس تخصصی اختیاری برنامه درسی جدید رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نشان می‌دهند و جدول ۸ فراوانی عناوین دروس مشابه در برنامه‌های درسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های خارج و معادل سازی فارسی آن‌ها را توصیف می‌کند.

یافته‌های پژوهشی مندرج در پیشینه‌های پژوهش داخل کشور نتایج و پیشنهادهایی ارائه می‌دهند که در دو پژوهش دیانی (۱۳۶۲، ۱۳۷۲) شامل اشکال در ترتیب ارائه دروس، همپوشانی محتوایی درس‌ها، عدم کفایت منابع اعلام شده برای درس‌ها، زیاد بودن تعداد دروس کارورزی و ساعات آن‌ها، نبود منابع برای برخی از درس‌ها، کاهش، افزایش و تغییر برخی درس‌ها همانند جایگزینی درس روش تحقیق با گزارش نویسی، افزودن درس پایگاه‌های اطلاعاتی، و ادغام تعدادی از درس‌ها می‌شود. در تحقیق حیاتی (۱۳۷۷) تغییر در برنامه درسی همانند دانشگاه‌های امریکایی و اروپایی؛ پیشینه دیانی (۱۳۷۹) تشدید نیاز به مهارت‌های استفاده از ابزارها، توجه به جنبه‌های نظری دروس و کاستن از حجم عملیات درسی؛ پژوهش جوکار و حمدی پور (۱۳۸۰) بررسی نظرات اعضای هیات علمی و دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ تحقیق نوکاریزی مقایسه برنامه درسی مصوب سال‌های ۱۳۶۹ و ۱۳۷۵ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری پیشنهاد شده است. از این جهت در پژوهش حاضر به

منظور دستیابی به هدف دوّم تحقیق نظرسنجی از دانشجویان کارشناسی ارشد مندرج در روش پژوهش به طور مستقیم انجام نگرفته و به یافته‌های یادشده اکتفا شده است.

در یافته‌های پژوهشی خارج کشور مندرج در پیشینه بلکسون همنز و هایبرد (۲۰۰۴) عدم کفایت مهارت‌های دانش آموختگان رشته برای برآوردن نیاز بازار کار؛ پژوهش باستین و یاکل (۲۰۰۶) توجه به دروس حوزه آرشیو؛ تحقیق جوزنیک و بادوونیکا (۲۰۰۶) انجام تغییر در برنامه‌های درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی اتحادیه اروپا بر پایه بیانیه بولونیا؛ پژوهش میسینگام (۲۰۰۶) سه مهارت اساسی مورد نیاز برای رشته مشتمل بر سازماندهی، بازیابی و اشاعه اطلاعات، ارائه اطلاعات در محیط الکترونیکی و دیجیتال، و جهت دادن به فعالیت‌ها در سمت نیازهای کاربران؛ و پژوهش ولر و هایدل (۲۰۰۶) در انگلستان توجه به تحقیق برای دستیابی به نظریه‌های بیشتر را پیشنهاد کرده‌اند. این تحقیق بر اساس مرور متون و یافته‌های آن‌ها که از نظر گذشت، با تأکید بر موضوعات مورد اشاره در خلاصه پیشینه‌ها برای بازنگری برنامه درسی به منظور پاسخگویی به پرسش دوّم تحقیق استفاده کرده است.

یافته‌های پژوهش مندرج در جدول‌های ۱ تا ۷ خلاصه شده در جدول ۸ میزان اشتراک، پراکندگی و نیز رتبه بندی بر محور اهمیت آن‌ها یعنی بر اساس فراوانی دروس برنامه‌های آموزشی جامعه مورد مطالعه را نشان می‌دهد. بر مبنای یافته‌های این جدول‌ها جمع واحدهای ارائه شده در دانشگاه‌ها به ترتیب برای دانشگاه ایالت سن جوزه آمریکا ۸۱، دانشگاه تگزاس شمالی ۵۷، دانشگاه دوبلین ۶۳، دانشگاه کاتولیک آمریکا ۵۷، دانشگاه هاوایی ۱۲۶، و جمع واحدهای دروس تخصصی اجباری و اختیاری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ۸۰ واحد است که دانشگاه دوبلین با جمع ۶۳ واحد درسی کمترین مقدار و دانشگاه هاوایی با جمع ۱۲۶ واحد درسی بیش‌ترین مقدار را به لحاظ تعداد واحد درسی در برنامه دارا هستند. این تفاوت به نگاه و سیاست متفاوت دانشگاه‌ها در برنامه ریزی آموزشی مربوط می‌شود و نشانگر انعطاف برنامه آن‌ها بر پایه نیازسنجی اختصاصی دانشگاه‌هاست.

بر اساس داده‌های جدول ۸ استنباط می‌شود بیش‌ترین فراوانی (۱۱) و در عین حال پراکندگی با رتبه ۱ مربوط به درس مقدّمه‌ای بر خدمات مرجع و اطلاع‌رسانی است. این درس

با قدری تفاوت در عنوان در دانشگاه‌های مختلف جامعه آماری پژوهش ارائه می‌شود و داشتن بالاترین رتبه نه تنها نشانگر اهمیت آن در بین دروس رشته است بلکه بیانگر وجود گرایش‌های مختلف در دانشگاه‌ها نیز می‌باشد. برای مثال درس منابع اطلاعاتی در چهار گرایش مربوط به حوزه‌های علوم و فناوری، علوم انسانی، علوم اجتماعی، و علوم سیاسی موجود است که البته در این بین فراوانی (۲) این درس در حوزه علوم انسانی بیش از سایر گرایش‌هاست. اهمیت این درس در برنامه درسی رشته در ایران نیز به دلیل وجود سه درس مرجع‌شناسی عمومی، مرجع‌شناسی تخصصی، و اصول کار مرجع در جدول دروس تخصصی اجباری و درس مرجع‌شناسی علوم اسلامی در جدول دروس تخصصی اختیاری انعکاس یافته است.

دو درس مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، و مقدمه‌ای بر نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی به طور مشترک دارای فراوانی ۷ بوده و در بین دروس رتبه دوم را کسب کرده‌اند. اشاره به این نکته بی‌اهمیت نیست که درس مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی با عنوان‌های عام و خاص مدیریت، مدیریت اسناد و مدارک، سازمان‌ها و مدیریت اطلاعات، اداره سازمان‌های اطلاع‌رسانی، مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، سازمان و رسانه‌های کتابخانه آموزشی، مدیریت مرکز رسانه کتابخانه آموزشی، دارای تنوع زیاد در عنوان است و در برنامه درسی رشته در ایران هم این اهمیت با گنجانیدن درسی با همین نام در جدول دروس تخصصی اجباری بیان شده است. فراوانی این درس با توزیع (۵) عنوان عام، و (۲) عنوان در حوزه کتابخانه آموزشی جالب توجه بوده و تا حدودی اهمیت و تمایز بین کتابخانه آموزشی با سایر انواع کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی را نشان می‌دهد. درس مقدمه‌ای بر نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی با شش عنوان مختلف هم دارای تنوع عنوان است و هم بر هر دو شیوه سنتی و جدید سازمان‌دهی اطلاعات توجه داشته است. البته در ساختار این درس به سه مقوله نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، اصطلاحنامه، و گرایش جدید سازماندهی منابع وب و اینترنت تأکید شده است. در برنامه درسی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری پنج درس سازماندهی با عناوین سازماندهی ۱ (فهرست‌نویسی توصیفی و تحلیلی)، سازماندهی ۲ (رده‌بندی دیویی)، سازماندهی ۳ (رده‌بندی کنگره)، سازماندهی رایانه‌ای منابع، و نمایه‌سازی کتاب

وجود دارند که از این مجموعه دو درس آخر به لحاظ محتوا به این عنوان درسی متعلق هستند و مناسب‌تر می‌نماید که سه درس اول با عنوان سازماندهی منابع اطلاعاتی مقدماتی ۱، ۲، و ۳ با عنوان‌های فرعی فهرست نویسی توصیفی و تحلیلی، رده بندی دیویی، و رده بندی کنگره در برنامه درسی ایران ارائه شوند و دو مورد بعدی تحت عنوان سازماندهی منابع اطلاعات پیشرفته ۱، و ۲ با عنوان‌های فرعی مقدمه ای بر نمایه سازی و چکیده نویسی، و سازماندهی رایانه‌ای منابع عرضه شوند که در این صورت با برنامه آموزشی مقطع کارشناسی ارشد هم هماهنگی خواهند داشت زیرا که در مقطع کارشناسی ارشد درسی با عنوان نمایه سازی و چکیده نویسی وجود دارد.

رتبه سوّم را دو درس رفتار اطلاع‌یابی و سازماندهی ۱ (فهرست نویسی توصیفی و تحلیلی) به طور مشترک با فراوانی ۶ کسب کرده‌اند. درس سازماندهی ۱ (فهرست نویسی توصیفی و تحلیلی) به طور سنتی برای آموزش توصیف و شناسایی منابع اطلاعاتی به کار رفته و اینک هم کاربرد خاص خویش را در نظام‌های سازماندهی جدید حفظ کرده است و از این رو کسب رتبه سوّم به لحاظ فراوانی، چندان دور از انتظار نبوده است. اما درس رفتار اطلاع‌یابی از سابقه طولانی همانند سازماندهی منابع اطلاعاتی برخوردار نیست و درسی است که به منظور دستیابی دقیق‌تر به نیاز اطلاعاتی کاربران کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی برای سیاست‌گذاری صحیح در توسعه مجموعه و عرضه خدمات مناسب ارائه گردیده است و کسب رتبه سوّم این درس نشان می‌دهد از اهمیت نسبتاً زیادی در بین دروس رشته برخوردار است و لازم است به عنوان درسی مستقل یا زیر مجموعه درسی دیگر همچون کاربرد و کاربران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، یا ابعاد انسانی نظام‌های اطلاع‌رسانی ارائه شود. درس سازماندهی ۱ در دانشگاه‌های مورد مطالعه تحت نه عنوان مختلف ارائه شده است که بدون تفاوت محتوایی عنوان‌های مترادف محسوب می‌شوند و شاید انتخاب عنوان سازماندهی منابع اطلاعاتی ۱ (فهرست نویسی توصیفی و تحلیلی) به جهت هماهنگی با بخش پیشرفته درس با همین عنوان بهتر باشد.

درس‌های اطلاعات و اجتماع، و جستجوی پایگاه داده‌ها به طور مشترک با کسب فراوانی ۵ رتبه چهارم را در میان دروس برنامه‌های درسی دانشگاه‌های مورد مطالعه بدست آورده‌اند. درس

اول که به بررسی رابطه بین مفهوم اصلی و بنیادین رشته و اجتماع به عنوان مخاطب اصلی آن می‌پردازد حائز اهمیت زیادی است و به همین علت درس یاد شده با سه عنوان عام و نیز با دو عنوان خاص و رویکرد در برنامه دانشگاه‌ها مورد مطالعه تدریس می‌شود. در برنامه مصوب رشته در ایران عنوان‌های آشنایی با اطلاعات و ارتباطات، و کتابخانه و توسعه پایدار در جدول دروس تخصصی اجباری به صورت عام به این مبحث می‌پردازد لذا بهتر است محتوای درس اطلاعات و اجتماع در سرفصل‌های درس آشنایی با اطلاعات و ارتباطات ادغام شود. وجود پنج عنوان مختلف در جدول دروس تخصصی به وجوه متفاوت آن در انواع کتابخانه‌ها توجه کرده‌اند. درس جستجوی پایگاه داده‌ها هرچند درس زیاد تازه ای محسوب نمی‌شود ولی به دلیل کاربرد آن در خودکاری مراکز اطلاع‌رسانی و حوزه تازه‌تر اینترنت و به ویژه وب دارای اهمیت فوق العاده ای است که تحت پنج عناوین متفاوت عرضه شده است. به دلیل این که درسی با عنوان ذخیره و بازیابی اطلاعات در مقطع کارشناسی ارشد رشته وجود دارد، انتخاب عنوان جستجوی پایگاه داده‌ها برای ارائه در سطح پایه مناسب خواهد بود. البته در برنامه درسی مصوب هم درس آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی در جدول دروس تخصصی اجباری وجود دارد و این موضوع را عموماً از دیدگاه نظری در برنامه درسی دانشگاه‌های ایران مطرح می‌سازد.

درس‌های ارزیابی و گسترش مجموعه، خدمات اطلاعات الکترونیکی، روش تحقیق در کتابداری و علم اطلاع‌رسانی، ساختمان داده‌ها و طراحی وب، سمینار در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی، شبکه‌های رایانه ای، طراحی و ایجاد پایگاه داده‌ها، فناوری برای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، مدیریت پایگاه داده‌ها، مقدمه‌ای بر فناوری اطلاعات، و مقدمه‌ای بر کتابداری و اطلاع‌رسانی رتبه پنجم را با فراوانی ۴ به دست آورده‌اند. در برابر این درس، در جدول دروس تخصصی اجباری برنامه مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به ترتیب درس‌های فراهم آوری و توسعه مجموعه، تحقیق مقدماتی در کتابداری و اطلاع‌رسانی، طراحی و مدیریت وب کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، آشنایی با فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، و آشنایی با نرم افزارهای کتابخانه‌ای وجود دارند؛ اما درس‌های خدمات اطلاعات الکترونیکی، ساختمان داده‌ها و طراحی وب، سمینار در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طراحی

و ایجاد پایگاه داده‌ها، فناوری برای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، مدیریت پایگاه داده‌ها، و مقدمه‌ای بر فناوری اطلاعات می‌توانند به منزله دروس جدید یا مکملی برای دروس موجود به برنامه درسی اضافه شوند. قابل ذکر است که درسی با عنوان سمینار تحقیق در مقطع کارشناسی ارشد وجود دارد و می‌توان در مقطع کارشناسی از آن صرف نظر کرد و یا ارائه آن را در اختیار گروه‌های آموزشی دانشگاه‌ها قرار داد.

چهار درس شبکه‌های اجتماعی پیوسته، کارآموزی، مواد و خدمات کتابخانه برای بزرگسالان نوسواد، و مواد و خدمات کتابخانه برای کودکان و نوجوانان رتبه ششم را با فراوانی ۳ در میان دروس برنامه‌های درسی دانشگاه‌های مورد مطالعه کسب کرده‌اند که به جز درس شبکه‌های اجتماعی پیوسته دروسی با عنوان‌های مشابه در برنامه درسی مصوب رشته وجود دارد و برای درس شبکه‌های اجتماعی پیوسته هم پیش‌تر درسی با عنوان اطلاعات و اجتماع پیشنهاد شده است و البته تفاوت اساسی دیگر بین برنامه دانشگاه‌های خارج و داخل مربوط به درس کارآموزی است که در خارج به یک درس محدود است ولی در داخل سه درس را شامل می‌شود.

شش درس تجزیه و تحلیل نظام‌ها برای مدیریت اطلاعات، خودکاری کتابخانه و مدیریت پروژه، سواد اطلاعاتی و منابع یادگیری، طراحی و اجرای راهبردهای آموزشی برای کتابداری، کتابداری دیجیتال، و مدیریت نشریات ادواری و اسناد دولتی با فراوانی ۲ رتبه هفتم را در بین دروس برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های مورد مطالعه دارا هستند که در مقابل در برنامه درسی مصوب ایران دروسی مانند آشنایی با نرم افزارهای کتابخانه‌ای، مدیریت نشریات ادواری، مبانی و روش‌های آموزش سواد اطلاعاتی، و آشنایی با مدیریت دانش مشاهده می‌شوند. از این رو در برنامه پیشنهادی این پژوهش عنوان‌ها قدری اصلاح شده‌اند و نیز به منظور هماهنگی با محیط و بازار کار درس جدید کتابداری دیجیتال به منظور آشنایی با مباحث مربوط پیشنهاد شده است و اما به دلیل اهداف دوره کارشناسی، از پیشنهاد درس طراحی و اجرای راهبردهای آموزشی برای کتابداری خودداری شده است.

باقیمانده دروس برنامه‌های درسی دانشگاه‌های مورد مطالعه شامل دروس آشنایی با فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، آموزش سواد فناوری اطلاعات، ارزیابی محتوایی پایگاه داده‌ها، اصول کار مرجع و مهارت‌های ارتباطی، امنیت داده‌ها، بازاریابی و اقتصاد اطلاعات، طراحی واژگان، مدیریت حفاظت و نگهداری، مقدمه‌ای بر علوم شناختی، مقدمه‌ای بر منابع و فناوری‌های چندرسانه‌ای، و مقدمه‌ای بر مدیریت آرشیو به طور مشترک با فراوانی ۱ رتبه هشتم را در میان دروس این مقطع کسب نموده‌اند. در بین این دروس، تعدادی دارای دروس مشابهی نظیر آشنایی با فناوری اطلاعات و ارتباطات، مبانی و روش‌های آموزش سواد اطلاعاتی، اصول کار مرجع، مقدمات آرشیو در برنامه درسی مصوب ایران هستند که عنوان آن‌ها اندکی تغییر یافته‌اند ولی برای بقیه که دارای اهمیت

جدول ۹. جدول تطبیقی دروس مشترک برنامه‌های آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های خارج با دروس برنامه آموزشی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

ردیف	دروس برنامه مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	تعداد واحد	ردیف	دروس مشترک برنامه‌های دانشگاه‌های خارج	تعداد واحد
۱	مقدمه‌ای بر کتابداری و اطلاع‌رسانی	۲	۱	اطلاعات و اجتماع*	۲
۲	فراهم آوری و توسعه مجموعه	۳	۲	طراحی واژگان*	۲
۳	سازماندهی ۱ (فهرست نویسی توصیفی و تحلیلی)	۳	۳	رفتار اطلاع‌یابی*	۲
۴	سازماندهی ۲ (رده بندی دیویی)	۳	۴	مقدمه‌ای بر منابع و فناوری‌های چندرسانه‌ای*	۳
۵	سازماندهی ۳ (بندی کنگره)	۳	۵	مدیریت نشریات ادواری و اسناد دولتی	۳
۶	آشنایی با فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات	۲	۶	سواد اطلاعاتی و منابع یادگیری*	۳
۷	آشنایی با نرم افزارهای کتابخانه‌ای	۲	۷	مقدمه‌ای بر خدمات مرجع و اطلاع‌رسانی*	۳
۸	سازماندهی رایانه‌ای منابع	۳	۸	اصول کار مرجع و مهارت‌های ارتباطی*	۲
۹	مرجع‌شناسی عمومی	۳	۹	مقدمه‌ای بر نمایه سازی و چکیده	۳

ردیف	دروس برنامه مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	تعداد واحد	ردیف	دروس مشترک برنامه‌های دانشگاه‌های خارج	تعداد واحد
				نویسی*	
۱۰	مرجع‌شناسی تخصصی	۳	۱۰	ارزیابی محتوایی پایگاه داده‌ها*	۳
۱۱	اصول کار مرجع	۲	۱۱	خدمات اطلاعات الکترونیکی*	۳
۱۲	آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی	۲	۱۲	جستجوی پایگاه داده‌ها*	۳
۱۳	ساختمان و تجهیزات کتابخانه	۲	۱۳	تجزیه و تحلیل نظام‌ها برای مدیریت اطلاعات*	۳
۱۴	مدیریت نشریات ادواری	۲	۱۴	ارزیابی و گسترش مجموعه*	۳
۱۵	نمایه‌سازی کتاب	۲	۱۵	مدیریت پایگاه داده‌ها*	۳
۱۶	مواد و خدمات برای کودکان و نوجوانان	۲	۱۶	بازاریابی و اقتصاد اطلاعات*	۳
۱۷	مبانی و روش‌های آموزش سواد اطلاعاتی	۲	۱۷	مقدمه‌ای بر فناوری اطلاعات*	۳
۱۸	آشنایی با مدیریت دانش	۲	۱۸	کتابداری دیجیتال*	۳
۱۹	کتابخانه و توسعه پایدار	۲	۱۹	فناوری برای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی*	۳
۲۰	طراحی و مدیریت وب کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی	۲	۲۰	طراحی و ایجاد پایگاه داده‌ها*	۳
۲۱	آشنایی با علم سنتی	۲	۲۱	ساختمان داده‌ها و طراحی وب*	۳
۲۲	تحقیق مقدماتی در کتابداری و اطلاع‌رسانی	۲	۲۲	سمینار در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی*	۳
۲۳	مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی	۳	۲۳		
۲۴	کارآموزی ۱	۲	۲۴		
۲۵	کارآموزی ۲	۲	۲۵		
۲۶	کارآموزی ۳	۲	۲۶		
	جمع تعداد واحدها	۶۰		جمع تعداد واحدها	۶۲

محتوایی و تازگی عنوان هستند، درس‌هایی با عنوان‌های ارزیابی محتوایی پایگاه داده‌ها، امنیت داده‌ها، بازاریابی و اقتصاد اطلاعات، طراحی واژگان، و مقدمه‌ای بر منابع و فناوری‌های

چند رسانه‌ای در برنامه پیشنهادی این پژوهش پیشنهاد شده است. نکته مهم قابل توجه در کل برنامه پیشنهادی، ایجاد هماهنگی بین دروس برنامه‌های آموزشی مقطع کارشناسی با مقطع کارشناسی ارشد و نیز گرایش‌های مختلف است.

بر اساس یافته‌های تحقیق و به منظور ایجاد امکان مقایسه، جدول شماره ۹ با عنوان جدول تطبیقی دروس مشترک برنامه‌های آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های خارج با دروس برنامه آموزشی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ارائه شد که در آن جمع تعداد واحدها در برنامه داخل و خارج تقریباً برابرند.

پرسش ۵: محتوای درسی و منابع اطلاعاتی دروس تخصصی اجباری، و اختیاری قابل ارائه در دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی چیست؟

بر پایه مقایسه برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های خارج مورد مطالعه این پژوهش و برنامه مصوب رشته توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و یافته‌های بدست آمده از تحقیق که از نظر گذشت، برنامه آموزشی پیشنهادی پژوهش بر اساس ساختار برنامه آموزشی فعلی با ساختار مشخصات کلی مشتمل بر مقدمه، تعریف و هدف، شرایط ورود و طول دوره، برنامه آموزشی پیشنهادی در قالب دو جدول ۱۰ و ۱۱ تحت عنوان‌های دروس تخصصی اجباری پیشنهادی برای برنامه آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی و دروس تخصصی اختیاری پیشنهادی برای برنامه آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، و شرح دروس پیشنهادی شامل عنوان، نوع و تعداد واحد، دروس پیش نیاز، اهداف، سرفصل‌ها و منابع پیشنهادی کارشناسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی مطابق عناوین درسی مندرج در جدول‌های ۱۰ و ۱۱ ارائه شد که به لحاظ صرفه جویی در حجم مقاله فقط دو جدول دروس پیشنهادی عرضه می‌شود و امید است بتواند توجه برنامه ریزان درسی را در سطح دانشگاه علامه طباطبائی، وزارتخانه و سایر نهادهای رسمی و غیر رسمی حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی به خود جلب نماید و در برنامه‌ریزی، تجدید نظر، و بازنگری دروس استفاده مفیدی از آن به عمل آید.

برنامه آموزشی پیشنهادی پژوهش

جدول ۱۰. جدول دروس تخصصی اجباری پیشنهادی برای برنامه آموزشی رشته کتابداری و

اطلاع‌رسانی

کد درس	عنوان درس	تعداد واحد نظری	عملی	پیش نیاز
۱۰۱	مقدمه‌ای بر کتابداری و اطلاع‌رسانی	۲	۲	-
۱۰۲	آشنایی با اطلاعات، ارتباطات و اجتماع*	۲	۲	-
۱۰۳	طراحی واژگان*	۲	۲	-
۱۰۴	رفتار اطلاع‌یابی*	۲	۲	-
۱۰۵	تاریخ علم	۲	۲	-
۱۰۶	اخلاق حرفه‌ای	۲	۲	-
۱۰۷	مقدمه‌ای بر منابع و فناوری چندرسانه‌ای*	۳	۱	۲
۱۰۸	مدیریت نشریات ادواری و اسناد دولتی	۳	۳	کد ۱۰۱، ۱۲۷
۱۰۹	سواد اطلاعاتی و منابع یادگیری*	۳	۳	کد ۱۱۱، ۱۲۸
۱۱۰	مرجع‌شناسی عمومی	۳	۲	کد ۱۲۷
۱۱۱	مرجع‌شناسی تخصصی	۳	۱	کد ۱۱۰
۱۱۲	مقدمه‌ای بر خدمات مرجع و اطلاع‌رسانی*	۳	۱	کد ۱۱۱
۱۱۳	اصول کار مرجع و مهارت‌های ارتباطی	۲	۲	کد ۱۱۱
۱۱۴	مقدمه‌ای بر نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی*	۳	۲	کد ۱۱۷
۱۱۵	ارزیابی محتوایی پایگاه‌داده‌ها*	۳	۳	کد ۱۲۷
۱۱۶	خدمات اطلاعات الکترونیکی*	۳	۱	کد ۱۱۲
۱۱۷	سازماندهی منابع اطلاعاتی ۱ (فهرست‌نویسی توصیفی و تحلیلی)	۳	۱	کد ۱۰۱، ۱۲۷
۱۱۸	سازماندهی منابع اطلاعاتی ۲ (رده‌بندی دیویی)	۳	۱	کد ۱۱۷
۱۱۹	سازماندهی منابع اطلاعاتی ۳ (رده‌بندی کنگره)	۳	۱	کد ۱۱۸
۱۲۰	آشنایی با نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای	۲	۱	کد ۱۲۸
۱۲۱	جستجوی پایگاه داده‌ها*	۳	۱	کد ۱۲۸
۱۲۲	سازماندهی رایانه‌ای منابع	۳	۱	کد ۱۱۷، تا ۱۲۱
۱۲۳	مدیریت دانش و کتابخانه‌ها	۲	۲	کد ۱۲۸، ۱۲۲
۱۲۴	مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی	۳	۳	-
۱۲۵	تجزیه و تحلیل نظام‌ها برای مدیریت اطلاعات*	۳	۱	کد ۱۲۴
۱۲۶	مقدمه‌ای بر مدیریت آرشیو	۳	۳	کد ۱۲۴
۱۲۷	ارزیابی و گسترش مجموعه*	۳	۱	۲

لازم به توضیح است که تعداد دروس پیشنهادی تخصصی اجباری ۴۱ و تخصصی اختیاری ۷ درس و جمع واحدهای دروس پیشنهادی این پژوهش ۱۲۱ واحد بدون احتساب دروس پایه و عمومی است که البته ۶ واحد از این مجموعه از دروس پایه برنامه در دست اجرای وزارت علوم، تحقیقات و فناوری محسوب می‌شود و از این لحاظ تفاوتی با برنامه در دست اجرا دارد که در آن این دو گروه درسی مشتمل بر ۲۶ درس تخصصی اجباری و ۱۰ درس اختیاری مجموع ۸۰ واحد و دروس پایه با ۴۱ واحد است که مجموع آن‌ها ۱۱۱ واحد است که با احتساب ۲۱ واحد دروس عمومی ۱۳۲ واحد می‌شود. همان گونه که پیش‌تر اشاره شد نکته مهم قابل توجه در کل برنامه پیشنهادی، ایجاد هماهنگی بین دروس برنامه‌های آموزشی مقطع کارشناسی با مقطع کارشناسی ارشد و نیز گرایش‌های مختلف مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد است، هرچند این کار در حد مقدور در برنامه پیشنهادی انجام گرفته است اما به دلیل فزونی تعداد ۴۸ درس (۴۱ درس تخصصی اجباری و ۷ درس تخصصی اختیاری) معادل ۳۵ واحد برنامه پیشنهادی نسبت به برنامه در دست اجرا و نیز نیاز به افزودن دروس پایه و عمومی که در حیطه عمل این پژوهش نبوده‌اند، لذا انجام هماهنگی کامل‌تر بین برنامه درسی دو مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و همچنین انتخاب از بین دروس پیشنهادی جهت ایجاد گرایش‌های متفاوت در برنامه ریزی ملی برای سطح کشور ضرورت دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد بازنگری و تغییر درس‌های مقطع کارشناسی رشته در دانشگاه فردوسی مشهد از نیمسال اول سال تحصیلی ۱۳۸۲ - ۱۳۸۳ به اجرا در آمده، دانشگاه تهران تغییراتی در سرفصل برخی درس‌ها، ادغام برخی دیگر و تجدید نظر در شرح بعضی دروس و منابع به عمل آورده و دانشگاه‌های شهید چمران اهواز و الزهرا نیز تغییراتی را در برنامه‌های آموزشی خود اعمال کرده‌اند. این تغییر برنامه‌ها عموماً بامعوز وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای اعمال تغییر محدود در برنامه‌های درسی بنا به اختیار دانشگاه‌ها اتفاق افتاده است و به مفهوم برنامه ریزی غیرمتمرکز دانشگاه‌هاست. اما در گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه

طباطبائی، تا اجرای برنامه آموزشی جدید کارشناسی مصوب در تاریخ ۱۳۸۸/۳/۳۱ در نیمسال اول سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ انجام تغییر در برنامه ممکن نبوده است. تغییرات مورد اشاره در برنامه‌های درسی یک بازنگری جامع و کامل و هماهنگی در سطح دانشگاه‌های کشور نبوده و تفاوت‌هایی به لحاظ عناوین و محتوای درسی وجود داشته که با نظام یکپارچه در برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های کشور مطابقت نداشته است. با پیگیری جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی برای برآورد نیازهای موجود در سطح کشور تلاش‌هایی در انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، دانشگاه شهید چمران اهواز و دانشگاه فردوسی مشهد در هماهنگی با وزارت علوم، تحقیقات و فناوری صورت گرفته که حاصل همه این فعالیت‌ها و مشارکت‌ها تدوین و ابلاغ برنامه جدید در سال ۱۳۸۸ در سطح کشور جهت یک‌دستی و هماهنگی در اجرای برنامه در دانشگاه‌ها شده است و از سال ۱۳۸۸ به بعد برنامه گروه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی هم بر همین مبنا اجرا گردیده است. بنابراین، بین سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۹ تفاوتی بین برنامه آموزشی رشته در دانشگاه علامه طباطبائی با برخی از دانشگاه‌ها مشاهده می‌شود.

بر مبنای یافته‌ها جمع واحدهای ارائه شده در دانشگاه‌ها به ترتیب برای دانشگاه ایالت سن جوزه امریکا ۸۱، دانشگاه تگزاس شمالی ۵۷، دانشگاه دوبلین ۶۳، دانشگاه کاتولیک آمریکا ۵۷، دانشگاه هاوایی ۱۲۶، و جمع واحدهای دروس تخصصی اجباری و اختیاری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ۸۰ واحد است که دانشگاه دوبلین با جمع ۶۳ واحد درسی کمترین مقدار و دانشگاه هاوایی با جمع ۱۲۶ واحد درسی بیش‌ترین مقدار را به لحاظ تعداد واحد درسی در برنامه دارا هستند. این تفاوت به نگاه و سیاست متفاوت دانشگاه‌ها در برنامه ریزی آموزشی مربوط می‌شود و نشانگر انعطاف برنامه آن‌ها بر پایه نیازسنجی اختصاصی دانشگاه‌هاست.

بر اساس داده‌های تطبیقی دروس دانشگاه‌های خارج، بیش‌ترین فراوانی (۱۱) و در عین حال پراکندگی با رتبه ۱ مربوط به درس مقدمه‌ای بر خدمات مرجع و اطلاع‌رسانی است و دروس آشنایی با فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، آموزش سواد فناوری اطلاعات، ارزیابی محتوایی پایگاه داده‌ها، اصول کار مرجع و مهارت‌های ارتباطی، امنیت داده‌ها، بازاریابی و اقتصاد اطلاعات، طراحی واژگان، مدیریت حفاظت و نگهداری، مقدمه‌ای بر علوم شناختی، مقدمه‌ای

بر منابع و فناوری‌های چندرسانه‌ای، و مقدمه‌ای بر مدیریت آرشیو به طور مشترک با فراوانی ۱ و رتبه هشتم پایین‌ترین رتبه را در میان دروس این مقطع کسب نموده‌اند.

با مقایسه برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های خارج مورد مطالعه و یافته‌های بدست آمده از تحقیق در دانشگاه‌های داخل کشور، برنامه آموزشی پیشنهادی پژوهش با ساختار مشخصات کلی مشتمل بر مقدمه، تعریف و هدف، شرایط ورود و طول دوره، برنامه آموزشی پیشنهادی در قالب دو جدول تحت عنوان‌های دروس تخصصی اجباری پیشنهادی و دروس تخصصی اختیاری پیشنهادی برای برنامه آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، و شرح دروس پیشنهادی شامل عنوان، نوع و تعداد واحد، دروس پیش نیاز، اهداف، سرفصل‌ها و منابع پیشنهادی کارشناسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی مطابق عناوین درسی پیشنهادی به جهت برنامه ریزی درسی، تجدید نظر و بازنگری دروس در سطح دانشگاه علامه طباطبائی، وزارتخانه و سایر نهادهای رسمی و غیر رسمی حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی ارائه شد.

جمع تعداد دروس پیشنهادی تخصصی اجباری ۴۱ و تخصصی اختیاری ۷ درس و جمع واحدهای دروس پیشنهادی این پژوهش ۱۲۱ واحد بدون احتساب دروس پایه و عمومی است که ۶ واحد آن از دروس پایه برنامه در دست اجراست. برنامه در دست اجرا در این دو گروه درسی مشتمل بر ۲۶ درس تخصصی اجباری و ۱۰ درس اختیاری با مجموع ۸۰ واحد و دروس پایه با ۴۱ واحد و مجموع ۱۱۱ واحد است که با احتساب ۲۱ واحد دروس عمومی ۱۳۲ واحد می‌شود و تفاوتی با برنامه پیشنهادی دارد. به دلیل فزونی تعداد ۴۸ درس (۴۱ درس تخصصی اجباری و ۷ درس تخصصی اختیاری) معادل ۳۵ واحد برنامه پیشنهادی نسبت به برنامه در دست اجرا و نیاز به افزودن دروس پایه و عمومی به این دروس، انجام هماهنگی بین برنامه درسی دو مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و همچنین انتخاب از بین دروس پیشنهادی جهت ایجاد گرایش‌های متفاوت در برنامه ریزی ملی برای سطح کشور توصیه شده است.

منابع

- اصنافی، امیررضا. (۱۳۸۴). یادگیری الکترونیکی چیست و جایگاه کتابخانه‌های مجازی در این فرایند کجاست؟ فصلنامه کتاب، ۱۶(۳)، ۱۳۳-۱۴۸.
- تهوری، زهرا. (۱۳۸۵). لزوم بازنگری در برنامه‌های آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی با توجه به نیازهای مهارتی جدید کتابداران و اطلاع‌رسانان، فصلنامه کتاب، ۱۷(۱)، ۱۴۳-۱۶۲.
- جوکار، عبدالرسول و حمیدی‌پور، افشین. (۱۳۸۰). نیاز به تحول در برنامه‌های درسی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۴(۲)، ۹-۲۵.
- حیاتی، زهیر. (۱۳۷۷). تأثیر فناوری اطلاعات بر آموزش کتابداری با توجه به برنامه‌های درسی، فصلنامه کتاب، ۱(بهار ۷۷)، ۷۷-۱۰۷.
- دانیل، اولین اچ. (۱۳۸۱). آموزش کتابداری یا اطلاع‌رسانی: زمینه‌های جدید در برنامه ریزی درسی، ترجمه شهناز خدیوی و احمد شعبانی، فصلنامه پیام کتابخانه، ۱۰(۳)، ۳۶-۴۸.
- دیانی، محمد حسین. (۱۳۶۲). نقد برنامه دوره کاردانی کتابداری، دانشگاه انقلاب، ۲۸، ۴۲-۶۵.
- دیانی، محمد حسین. (۱۳۷۲). ارزیابی برنامه‌های درسی رشته کتابداری در سطح کارشناسی، پیام کتابخانه، ۳(۴)، ۳۳-۳۸.
- دیانی، محمد حسین. (۱۳۷۹). برنامه آموزشی دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی: پیشنهادهایی برای تحول. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۳(۱)، ۱-۲۰.
- رهادوست، فاطمه. (۱۳۸۶). فلسفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، تهران: نشر کتابدار، ۱۳۸۶.
- علی‌اکبرزاده، هیلان. (۱۳۷۷). کتابداران قرن بیست و یکم، فصلنامه کتاب، ۹(۱)، ۹۸-۱۰۵.

- فتاحی، رحمت‌الله. (۱۳۷۹). الگویی برای بازنگری و تجدید ساختار آموزش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران با توجه به تحولات جدید در محیط اطلاعاتی، کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۳(۱)، ۲۱-۴۴.
- فتاحی، رحمت‌الله. (۱۳۹۰). *از اطلاعات تا آگاهی: چالش‌ها و رهیافت‌ها*، تهران: نشر کتابدار.
- مختاری معمار، حسین. (۱۳۸۱). نگرش اعضای هیأت علمی و دانشجویان مقطع کارشناسی کتابداری نسبت به نحوه ارائه کارورزی، *مجله روانشناسی و علوم تربیتی*، ۳۲(۲)، ۷۷-۱۰۷.
- مشکلات آموزش کتابداری در ایران، بیست و چهارمین نشست کتاب ماه کلیات {میزگرد}، خرداد و تیر ۱۳۸۴.
- نوکاریزی، محسن (۱۳۸۳). بررسی برنامه‌های درسی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲۶(۲)، ۵-۲۳.
- Abdullahi, Ismail; Kajberg, Leif; Virkus, Sirje (2007). Internationalization of LIS education in Europe and North America. *New Library World*, 108 (1/2), 7-24. DOI 10.1108/03074800710722144.
- Banieghbal, Nahid. English Textbook of library and information science for the entrance test of Master and Ph.D. degrees with answers. Tehran: Moassese-ye Entesharatva Chap Daneshgah- e Tehran, 1379.
- Bastian, Jeannette A.; Yakel, Elizabeth (2006). Towards the development of an archival core curriculum: The United States and Canada. *Arch Sci*, 6:133-150. DOI 10.1007/s10502-006-9024-4.
- Blankson-Hemans, Liz; Hibberd, Betty Jo (2004). An assessment of LIS curricula and the field of practice in the commercial sector. *New Library World*, 105 (7/8); ABI/INFORM Global pg. 269.
- Juznic, Primoz; Badovinac, Branka (2005). Toward library and information science education in the European Union A comparative analysis of library and information science programmes of study for new members and other applicant countries to the European Union. *New Library World*, 106 (91210/1211), 173-186.
- Ocholla, Dennis; Bothma, Theo (2007). Trends, challenges and opportunities for LIS education and training in Eastern and Southern Africa. *New Library World*, 108 (1/2), 55-78. DOI 10.1108/03074800710722180.

Weller, Toni; Haider, Jutta (2007). Where do we go from here? An opinion on the future of LIS as an academic discipline in the UK. *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*, 59 (4/5), 475-482. DOI 10.1108/00012530710817654.

Wijetunge, Pradeepa(2009). A critical evaluation of the curriculum development strategy of the LIS education programs in Sri Lanka. *Library Review*, 58 (9), 670-684.